

A tanulók felelősségre vonása március 2-án történt. Több diák nem fejezhette be a gimnáziumot, és aki magántanulónak ment, annak sem engedték, hogy leérettségizzen.

Egyes források alapján úgy tűnik, mintha 3 kizárással és 5 intéssel megúsztta volna a gimnázium ezt a mesterségesen szított ügyet. Korántsem, hiszen kétszer-háromszor annyi tanulót hurcoltak el, külföldre tízen távoztak, szülei kívánságára pedig 16 tanuló maradt ki. A büntetések a szülőkre is visszahatottak. Március 3-án a Csongrád Megyei Hírlapban a kicsapásokról megjelent közlemény napján például felmondtak Gombkötő Istvánnak a szegedi cipőgyárban, ahol ő kétszeres sztahanovista szabásként dolgozott.

Nem pusztán kizárásokról és fegyelmi büntetésekről van szó, hanem életre ható lelki sérülésekről, derékbatört életpályákról és megbélyegzésekről.

Bézi Katalin

Az 1956-os forradalom debreceni eseményei

Október 23-án reggel a debreceni egyetemeken a szokásos módon kezdődött meg a tanítás. Azonban az első óra után, a diákok Székelyhídi Agoston, Für Lajos, Kiss Ferenc és más felsőbb évesek kezdeményezésére megfogalmazták az ifjúság követeléseit. Elhatározták, hogy akarataknak békés tüntetés keretében adnak hangot. Fontos megemlíteni, hogy a debreceni egyetemi hallgatók tüntetése nem a lengyel–magyar szolidaritás jegyében indult, mint a fővárosi diákságé, hanem egyértelműen az azonnali politikai változások követelésére.

Dél előtt fél 10 körül már együtt volt az ifjúság az egyetem épülete előtt. (Hallgatók a természettudományi, a bölcsészettudományi és az orvosi karról.) A 20 pontos követelésük tartalmilag megegyezett a budapesti, szegedi egyetemisták követeléseiével. Az összegyűlt diákság követelte a kompromittálódott vezetők leváltását, Nagy Imre visszavételét a vezetésbe, Rákosi Mátyás felelősségre vonását, a Kosuth-címer visszahozatalát, a magyar kisebbségek helyzetének rendezését... stb.

A tüntetés hírére a megyei pártbizottság titkára, Kulcsár Ferenc megpróbálta azt megakadályozni, azonban ez nem sikerült neki, és a diákok fegyelmezett sorokban, sztrapanzsokkal, forradalmi dalokat énekelve elindultak belváros felé.

Az MDP-székháznál elhangzott a *Nemzeti dal*, majd Görbe János színművész elszavalta Petőfi Sándor A nép nevében című versét. Majd diákküldöttségek indultak a gyárakba, hogy a munkásokat felkérjék, csatlakozzanak a tüntetéshez. Így a kora délutáni órákra már 35–40 ezer főnyi tömeg gyűlt össze a város főterére, s a kezdeti békés tüntetés politikai demonstrációvá alakult. A pártvezetők utasítására a katonákkal megerősített karhatalmi egységek megkezdték a demonstrációval szembeni védelem megszervezését. A sortűz – az országban elsőként – kora este, hét óra tájban dördült el. Három ember meghalt, és mintegy tucatnyian szenvedtek különböző sérüléseket.

Für Lajos, akkori tanársegéd így emlékezett vissza: „Az a nap a miénk volt, október 23-a még az esti kegyetlen visszavágás, a lövések ellenére is a miénk volt. Az egész napot az akarat diktálta, mert az történt, amit az ifjúság kidöntött, eltervezett, amiért demonstrált; és amit követelt.”

Az éjszaka megalakult a megyei honvédelmi tanács, és elrendelte az este héttől reggel hatig tartó kijárási, és a másnapra szóló gyülekezési tilalmat. Az előző napi eseményeket „ellenforradalmi lázadás”-nak minősítették.

Október 25-én a debreceni üzemekben és vállalatoknál sorra megalakultak a munkástanácsok, és létrehozásukat többnyire a pártvezetők is támogatták. Kialakult a diákok és a munkások közötti kapcsolati és információs rendszer. Ekkor a gyárakban már nem dolgoztak, általános sztrájk volt. A következő napokban megalakult a Forradalmi Bizottmány, amelynek elnökéül Szabó István történelemszaktanárszt választották. A bizottmánynak 15 tagja volt. A városban és a megye többi településén eltávolították a vörös csillagokat és az egyéb politikai jelképeket. A diákok főhadiszállása a Benczúr utcai diákotthon volt. Itt csaknem 600 egyetemi hallgató lakott. A diákszállóban végig ügyeletet tartottak, és bármikor tudtak hallgatókat küldeni, ha szüksége volt rájuk a bizottmánynak. Vállaltak fegyveres és nemzetőri szolgálatot is, majd november 2–3-án megalakult az egyetemi nemzetőr zászlóalj.

A forradalomban aktív szerepet játszott mintegy 600 debreceni hallgató. A vezetőség igyekezett felvenni a kapcsolatot a miskolci egyetem vezetőivel, de a kapcsolat sajnos nem lépett túl a kölcsönös tájékoztatáson. A debreceniek viszont nem tartották a kapcsolatot sem a pesti, sem a szegedi diáksággal.

A forradalom bukása után

A november 4-ei szovjet agresszió után Debrecenben is megkezdődött a politikai restauráció. A szovjet alakulatok letartóztatták a honvédség tisztikarát, s a forradalmi bizottmány vezetőit, s sokat a hallgatók közül is. A diákszállókat bezárták. November 4-e után az ifjúság és az oktatók nagy része változatlanul forradalomnak tekintette az eseményeket, és továbbra is követelték a szovjet csapatok kivonulását. Az üzemekben elmaradt a munka november 5-ére tervezett felvétele, a sztrájk november közepéig elhúzódott, majd decemberben kiújult. November 14-én került sor a munkástanácsok, a pártbizottság s a kormány küldötteinek megbeszélésére. A tárgyalások előkészítéseként a munkásvezetők november 13-án tíz pontban foglalták össze követeléseiket. A tárgyaláson Marosán György várta őket, s a felvetett kérdésekre, követeléseikre nem kaptak konkrét válaszokat. Amikor a küldöttek tájékoztatták a munkásokat a tárgyalás eredményeiről, hosszas vita után úgy döntöttek, hogy a sztrájkjogot fenntartva felveszik a munkát november 16-tól. Ám a határozat ellenére a munka felvétele elhúzódott, s a munkásoknak így is csak a 60–70%-a dolgozott.

December elején általános sztrájkkészültség volt a városban. Megindultak a röplapozások, és számos tüntetésre került sor a politikai követelések nyomatékosítására, a letartóztatások elleni tiltakozásul, illetve a sztrájkolók támogatása érdekében. A debreceni egyetemeken, értelmiségi társaságokban gyűjtést szerveztek a bebörtönzött írók és újságírók hozzátartozói részére. Mindemellett a hatalom részéről rendszeressé váltak a razziák, a letartóztatások, az őrizetbe vételek, s december közepén megkezdődtek az internálások. A rendőrség és a karhatalom igyekezett minél nagyobb területeket átfogó akciókat végrehajtani. A megtorlás valamilyen formában mindenkit elért a forradalom aktív résztvevői közül. A személyi kapcsolatok adta védelem csak keveseknek adatott meg. A vádak fő típusai: izgatás, szervezkedés, a népi demokratikus államrend elleni mozgalom voltak. A jogerősen elítéltek átlagosan 1–5 év börtönbüntetést kaptak.

1957 januárjától a hangulat még mindig elég fagyos volt. Egy izgatással vádolt orvostanhallgató így írt erről egyik levelében: „Szörnyű napokat élünk. Ami most történik, arra nincs példa a történelmünkben. A szabadság, az emberi jogok megcsúfolása ez, s a legfájóbb, hogy akadnak magyarok, akik vállalják a legaljasabb hóhérmunkát...”

Február 4-én elkezdődött a tanítás az egyetemeken. És ezzel egyidőben az egyetemi fegyelmi. Majdnem mindennap letartóztattak egy diákot. A gyanúsítottakat legelőször óráról hívták ki, és tartóztatták le. A forradalom napjaiban aktivitást mutató, véleményüket hangoztató hallgatók ösztöndíját lezállították, a végzősök később az elhelyezkedésükben is hátrányba soroltattak. A kádári konszolidáció az 1957/58-as tanévben felgyorsult, a forradalom emléke halványult. A forradalom eszméje a szűkebb baráti, családi közösségek beszédtémájává vált.

Az írott és elektronikus sajtó

A forradalom napjaiban az országos lapok nem jutottak el vidékre. Így a tömegkommunikációban döntő szerepet kaptak a helyi rádiók és lapok.

A Forradalmi Bizottmány október 28-án döntött úgy, hogy megalapítja a debreceni önálló rádiót. Az Orvostudományi Egyetemen működött egy kis teljesítményű amatőr rádió, teljesítményének növelésével kialakíthatóvá vált egy olyan rádió, amely a megye egész területén hallható. Október 31-én a déli órákban szólalt meg először a debreceni Forradalmi Bizottmány *Csokonai Rádiója*. Nap mint nap közölte a Bizottmány határozatait, a *Debreceni Hírlap* cikkeit, valamint a szerkesztőségbe beérkezett szegedi és pesti híreket.

A Gábor Áron laktanyában is működésbe hoztak egy rádiót. Ez lett a *Szabad Debrecen Rádió*. Nagyjából ugyanazokat a híreket mondták el, mint a Csokonai Rádióban. A Szabad Debrecen Rádió vett át a Szabad Európa Rádió adataiból is, esténként pedig beolvasták az MTI szerkesztőségének teljes anyagát. Hogy mi minden hangzott el a rádiókban, az csak sejthető, hiszen ezeknek a hanganyagoknak a nagy többsége elveszett.

A megyében megjelenő napilap, a *Néplap* volt. Október 23-án délután rendkívüli kiadásban közölték a debreceni egyetemisták 20 pontos követeléseit. A lapot 35 000 példányban nyomtatták ki. Ez a lapszám az 1956-os magyar forradalom szabad sajtójának első terméke. Másnap a megszokott módon

és terjedelemben jelent meg a lap, azonban a megszokott újságírói műfajok hiányoztak a lapból. Helyette az országban zajló eseményeket közölték. Október 28-án a Néplap új fejléccel jelent meg – *Néplap* – Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány lapja –, az elején a Kossuth-cimer szerepelt. Innentől kezdve a debreceni Néplap a forradalom szócsöve lett. Az újságírók egy része a forradalom mellé állt, és lelkesen dolgozott. A helyi események 80%-ban szerepeltek a lapban, így mind a mai napig történelmi forrásértékek.

November 1-én ismét új fejléccel jelent meg az újság. Immár Debreceni Hírlap néven I. évfolyam I. számaként. Ennek előzményeként el kell mondani, hogy a debreceni nyomdák és gyárak valamint az ifjúság küldöttei határozatot hoztak, és azt eljuttatták a Forradalmi Bizottmány elnökségéhez. Követelték, hogy a Néplap címét változtassák meg, és „távolítsa el az elmúlt sötét korszak képviselőit.”

Ennek a lapnak mindössze 4 száma jelent meg, s ebből is csak 3 szám jutott a debreceni polgárokhoz. Hiszen a november 4-én megjelenő számot a szovjetek már a nyomdában lefoglalták és eltüntették.

Fegyelmi

A fegyelmi eljárások során vizsgálták a hallgatók és oktatók forradalom előtti, a forradalom alatti, és az azt követő hónapokban tanúsított magatartását. A jegyzőkönyvek alapján megállapítható, hogy a forradalom mely résztvevőit állították fegyelmi elé (nemzetőröket, önként feladatot vállalókat és másokat.)

A Kossuth Lajos Tudományegyetem fegyelmi bizottsága Dede László és Hevessy József tanársegédet, Koczogh Ákos docent, Julow Viktor adjunktust, Sarkadi Ibolya adminisztrátort azonnali hatállyal elbocsátotta, hasonlóképpen a külföldre távozott, de visszatért Fűr Lajos tanársegédet is. Bata Imre könyvtárost, Pákozdy Ferenc tudományos kutatót írásbeli megrovásban részesítették, míg Imre Lajos professzor és Durkó Mátyás adjunktus szóbeli feddést kapott. Az ország összes egyeteméről kizártak több hallgatót. Külföldre távozott 2 oktató, 2 dolgozó, a TTK-ról 16, a BTK-ról 7 hallgató.

Fegyverrejtegetés a Fazekas Mihály Gimnáziumban

1956 november 3-án fegyvereket szállítottatott a Fazekas Mihály Gimnáziumba a Helyőrségi Katonai Tanács megbízásából Hegyesi százados. A Gépipari Technikum tanulói (kollégiumuk a gimnáziummal szomszédos volt) november 4-én hajnalban 10 géppisztolyt, 25 dobtárat és löszert rejtettek el az épület egyik lépcsője alá. A forradalom leverése után megállapították, hogy a fegyverek már nincsenek ott. A diákok leérettségiztek és munkába álltak. Azonban 1957-ben renoválás közben megtalálták a fegyvereket, és azonnal kinyomozták, kik helyezték el a fegyvereket. Fegyverrejtegetés vádjával statáriális katonai bíróság elé állítottak 10 fiatalembert. A fiúkat különböző városokban találták meg. Átlagosan 10–15 év börtönrre ítélték őket. Fellebbezésnek helye nem volt.

1956 számomra...

1986-ban születtem Debrecenben. 30 évvel a forradalom után. A szüleim 1958-ban születtek. Így tehát, számomra az események nem személyesek, sokkal inkább maga a történelem. Eddigi tanulmányaim során sokféleképpen hallhattam 1956 magyarázatát, s próbáltam megérteni. Nem voltam ott, nem éltem át, és éppen ezért talán sohasem fogom megérteni teljesen a „március lehetetlen október” eszményét. Ha tehetném, visszautaznék az időben, csak azért, hogy ott lehessenek, de szerintem ezzel nem vagyok egyedül. Hiába a sok visszaemlékezés, s dokumentumfilm, nem adhatja vissza teljesen ugyanazt a hangulatot. Az 50 éves évforduló alkalmából én is meglátogattam kiállításokat, megnéztem filmeket és hallgattam előadásokat 1956-ról. Mindegyik más szempontból próbálja megközelíteni a történeteket, és éppen ezért mindegyik megemlékezés másképp hat az emberre. S szintén másképp hat az idősebbekre és a fiatalabbakra. Az olyan „naiv” szemlélőnek mint én is vagyok, az ilyen megemlékezések más és másféle értelmezést adnak 1956-ról. S a sokféle értelmezés egyvelegéből születik majd egy, amelynek révén kifejezhetjük, hogy mi is nekünk 1956. Nekem történelmet jelent, és valami olyat, ami belül van: a magyarságot. Csodálom az ötvenhatosok akaratát és bátorságát. Bele se merek gondolni, hogy mi lett volna ha..., de nem is lehet, akármennyire is szereti a történelem ezt a fajta mi lett volna ha játékot. Azt hiszem ez ebben az esetben, úgymond felesleges.

Az ötvenhatos debreceni diákok belátták, hogy hangjuknak és akaratuknak csak tüntetéssel adhatnak hangot. Október 23-án délelőtt még nem tudták, legfeljebb érezték, hogy történelmet fognak írni. Bátrak voltak és céltudatosak, tudták mit akarnak. A szabadságot akarták. A szabadság az alapvető em-

beri jogok egyike. S ha az embert megfosztják alapvető jogaitól, akkor mintegy következményként lép fel a társadalmi elégedetlenség. A magyar nép 1956 októberéig türt, és utána törtek felszínre az összegyűlt indulatok, melyek sok harc és ártatlan áldozat árán segítették a 33 évvel későbbi, 1989. október 23-ai III. Magyar Köztársaság kikiáltását.

Keserű Réka

Felhasznált irodalom: Filep Tibor: Forradalom a debreceni egyetemeken Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója, Debrecen 2006. – A vidék forradalma. Az 1956-os forradalom történetének Hajdú-Bihar Megyei Kutatócsoportja Debrecen 1992. – Filep Tibor: Debrecen, 1956 – forradalom, nemzeti ellenállás, megtorlás. Csokonai Kiadó, Debrecen 2000. – A Néplap korabeli számai.

„A Bibliának köszönhetem, hogymég mindig élek...”

Az 1956. októberi forradalom kirobbanását követően, október 27-én a kolozsvári egyetemen magyar és román diákok által rendezett nagygyűlésen együttérzésüket fejezték ki. Kétnyelvű memorandumot írtak azzal a céllal, hogy Budapestre küldik. A memorandum a Romániában élő diákok szolidaritását hivatott kifejezni. A rendőrség azonban ezt megakadályozta, és november 5-én letartóztatta a nagygyűlés résztvevőit, akiket 10–25 évi szabadságvesztésre ítéltek.

Péter Antal a kolozsvári műegyetemen tanult ebben az időben. A nagygyűlést követően hazautazott Gyergyószentmiklósról szüleihez. Mivel az ő neve is szerepelt az 1956. október 27-én kiadott kétnyelvű memorandumon, a szekuritáté felkutatta hollétét, és november 5-én elhurcolták a Gyergyószentmiklóson lévő családi házból.

Így emlékezik a történetekre: „Estefele anyám szólt, hogy egy fekete autó állt meg a házunk előtt. Három ember szállt ki, és elindultak az ajtóhoz. A sofőr az autóban maradt. Hosszú, fekete bőrkabát volt rajtuk. A komandant bekopogott. Apám nyitott ajtót. Félrelökték apámat, majd mind a hárman bejöttek a lakásba. Az egyik kiskatona rám szegezte a géppisztolyt. Anyám sikított. A komandant felolvasta a letartóztatási parancsot, majd utasított, hogy tartsak vele. Apám velem akart jönni, de az egyik kiskatona a géppisztollyal tarkón ütötte. Megbilincseltek és az autó hátsó ülésére tuszkoltak. A két kiskatona kétoldaltól ült be a kocsiába. A marosvásárhelyi börtönbe vittek. Ezután jött a kihallgatás. Két ember jött utánam. Az egyik pofon vágott úgy, hogy a földre estem, majd kétszer hasba rúgott. A második rúgás a gyomorszájon kapott, melytől elállt a lélegzetem. Féregnek nevezett, majd fölemeltek és a kihallgatóterembe vittek. Egy székre ültettek, velem szembe leült a kihallgatóm. Mindenáron arra próbáltak rávenni, hogy beáruljam a többi társamat, akik szintén szolidarizáltak '56-tal. Kétféle kihallgató volt. Az egyik a jóságos embert mutatta. Így szólt hozzám: Maga hülye. Gondoljon a szüleire. Anyjára, aki minden nap kimegy a vonathoz, és várja, hogy kiszabaduljon a fia. Semmi rosszat nem kívánunk magától. Azok az emberek, akiket véd, többéves kemény munkánkat akarják romokba dönteni. Csak pár nevet kérünk magától, és szabadon távozhat, semmi bántódása nem eshet. – Én nem beszéltem. Ezt követően egy másik tiszt jött be. Egy kiskatona a gumibottal az asztalra csapott. A tiszt kirúgta alólam a széket. Majd rugdosni kezdték a vesémet. Beszéljen, ember – kiáltotta a tiszt, majd hasba rúgott. Felállította, a széket. Figyelte, hogy mikor kezdenek az ujjaim remegni. Mikor már teljesen megtörtem, még jobban üvöltözni kezdett, az édesanyámat emlegette. Nézz a tükörbe, ember vagy, te? Meg fogsz döglenni, ha nem vallasz! Kitaposom a beledet. A mocskos anyád sem fog rád ismerni. A szám görcsbe rándult. Ha akartam volna, sem tudtam volna beszélni. Újabb pofont kaptam, majd a cellámba vittek. Végig a folyóson üvöltöztek velem. A kihallgatásom összesen kilenc hónapig tartott. Minden nap ugyanazon szörnységeken estem keresztül.

A tárgyalás előtt két nappal jött be hozzám anyám, aki sokáig azt sem tudta, hova vittek. Tőle tudtam meg, hogy apám megkérte egyik zsidó ügyvéd barátját, hogy védjen, de ezt a bíró nem engedélyezte, és hivatalból jelölték ki egy szintén zsidó ügyvédet. Másnap engedték be hozzám apámat, és ezen a napon találkoztam először az ügyvéddel is. Ügyvédem a teljes együttműködést ajánlotta. A tárgyalásom rövid ideig tartott. A bíró közölte az ellenem felhozott vádat: provokátor magatartás – hajtogatta többször. Ügyvédem nem sokat tett az érdekeimben, még azt sem engedték meg neki, hogy a beszédét meg-